

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА I

БРОЈ 1

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR I
VOLUME 1

Accepted on June 18th 2013, at the 6th meeting of the SASA Department of
Languages and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
Corresponding member
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2013

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА I
БРОЈ 1

Примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности
од 18. јуна 2013. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Борђевић и академика *Предрага Пипера*

Уредник
дописни члан
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2013

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Штампа
Colorgrafx, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2013

САДРЖАЈ

<i>Увод</i>	7
<i>Foreword</i>	9
ПРИКАЗАНЕ КЊИГЕ УТОРКОМ У САНУ (17. XII 1991 – 21. VI 2011)	11
ТРЕБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ (8. XI 2011 – 11. XII 2012).....	61
<i>Стари Грци : портрет једног народа / Иван Јордовић</i>	63
<i>Радост препознавања / Нада Милошевић-Ђорђевић</i>	79
<i>Жива реч : зборник у част проф. др Наде Милошевић-Ђорђевић / уредници Мирјана Детелић, Снежана Самарџија</i>	79
<i>Сентандреја : српске повеснице / Динко Давидов</i>	89
<i>Српска стематографија : Беч 1741. / Динко Давидов</i>	89
<i>Капија Балкана : брзи водич кроз прошлост Београда / Светлана Велмар-Јанковић</i>	99
<i>Лаза Костић / приредио Љубомир Симовић</i>	105
<i>Лаза Костић : 1841–1910–2010 : [зборник радова] / уредник Љубомир Симовић</i>	105
<i>Топонимија Пивске планине / Радојка Цицмил-Реметић</i>	123
<i>Српска енциклопедија. Том I. Књ. 1–2</i>	135
<i>Надмени савезник и занемарено српство : британско-српски односи (1875–1941) / Драгољуб Р. Живојиновић</i>	153

<i>Дечанска пустиња : скитови и келије манастира Дечана / Даница Поповић, Бранислав Тодић, Драган Војводић.....</i>	161
<i>Српска државност у средњем веку / Милош Благојевић.....</i>	169
<i>Граматика и лексика у словенским језицима : зборник радова с међународног симпозијума / главни уредник Срето Танасић.....</i>	177
<i>На траговима Војислава Ј. Ђурића / уредници Дејан Медаковић, Цветан Грозданов.....</i>	191
<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен дугогодишњем управнику Библиотеке академику Никиши Стипчевићу.....</i>	197
<i>Птице : књижевност, култура / одговорни уредник Никола Тасић ; уредници Драган Бошковић, Мирјана Детелић.....</i>	207
<i>Друштвена и политичка мисао и делатност Владимира Јовановића : зборник радова са научног скупа одржаног 22. и 23. маја 2008. год. / уредници Михаило Марковић, Александар Костић.....</i>	217
<i>Кардиологија / уредници Миодраг Остојић, Владимир Кањух, Бранко Белеслин.....</i>	227
<i>Голи оток. Књ. 1–5 / Драгослав Михаиловић.....</i>	233
<i>Флора Србије. 2 / уредник Владимир Стевановић.....</i>	245
<i>Истакнути српски лекари и професори. Књ. 1 / Радоје Чоловић.....</i>	251
<i>Др Лаза К. Лазаревић – живот и дело : [зборник радова са научног скупа] / [уредници Радоје Чоловић, Брана Димитријевић].....</i>	251
<i>О песмама, поемама и поетици Матије Бећковића : зборник радова / [уредници Јован Делић, Драган Хамовић].....</i>	259
<i>Рачунарска интелигенција у саобраћају / Душан Теодоровић, Милица Шелмић.....</i>	269
<i>Саборно гробље у Сентандреји : прошлост и натписи / приредили Наташа Вуловић, Марија Ђинђић, Владан Јовановић, Данијела Радоњић, Димитрије Е. Стефановић (уредник и аутор уводних студија).....</i>	273
<i>Именик аутора, уредника и говорника.....</i>	281

УВОД

Делови укупне делатности САНУ јесу и приказивање књига и зборника у издању Академије, књига и зборника чији су писци и уредници академици, као и приказивање издања института и центара чији је САНУ оснивач. На тај начин се обнародују и оцењују резултати научних пројеката и личног доприноса чланова САНУ. Приказивање књига уторком у САНУ започето је 1991. године и непрекидно траје до данас. Од новембра 2011. године програми се одвијају под називом *Трибина Библиотеке САНУ*. Када је Академијин Извршни одбор то прихватио, истовремено је усвојио и текст који се штампа на свакој позивници:

„Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области науке и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године.

Од октобра 2011. године уредник Трибине је дописни члан Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.”

Од новембра 2011. прикупљају се текстови написани за Трибину. Сви говорници су добили замолнице да своје прилоге дају за објављивање, али се нису одазвали они који су говорили без написаног текста. Због тога и није могао овај збир радова да буде целовит.

Приказане публикације дате су у хронолошком реду, са основним подацима (наслов, аутор или уредник, место издања, издавач, година). Испод тога, по редоследу казивања на Трибини, уписана су имена говорника с њиховим академским и научним звањима. Потом стоји датум када је књига приказана. Кратка реч уредника, на почетку, изговорена да служи као повезница с беседама које најављује, написана је као израз поштовања према књизи, говорницима и послу на уређивању Трибине. Беседе о приказаним књигама објављују се без измена, како су их аутори послали. Ако неко није дао текст, остаје забележено да је говорио.

У првом делу годишњака презентовани су сви програми од 1991. до половине 2011, под насловом *Приказане књиге уторком у САНУ*, са основним подацима и именом уредника академика Никше Стипчевића.

Други део годишњака *Трибина Библиотеке САНУ* има и такав наслов, са назначеним временским распоном и именом уредника. Потом се нижу беседе о приказаним публикацијама.

Регистар бележи имена поменута у годишњаку, а садржај наслове публикација и ауторе, односно уреднике.

Покретањем овог годишњака прибирају се чињенице које су део историје САНУ, скреће се пажња на Академијину издавачку делатност, упознаје се научна и остала јавност са стваралачким активностима академика и даје се сведочанство (које нажалост није потпуно) о елитном месту за приказивање књига.

С таквим намерама креће први број *Трибине Библиотеке САНУ*. Предлог за покретање *Трибине*, као нове серије, подржали су Савет Библиотеке, Одељење језика и књижевности, Издавачки одбор и Извршни одбор, а одлуку је донело Председништво САНУ 5. априла 2013. године.

Стручне сараднице у припреми приказивања књига биле су библиотекарке Љубинка Васић од 1991. до 2010. и Биљана Јоцић од 2010, у сарадњи са запосленима у Библиотеци и заједничкој служби САНУ.

април 2013.

М. В.

FOREWORD

Among many activities of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) there are public presentations of new monographs or collected papers published by the SASA, written or edited by SASA members, as well as new editions published by SASA institutes and centers. In this way, the results of scientific projects and personal contributions of SASA members are presented to the public eye and made available for assessment. The public presentations of books at the SASA on Tuesdays have been taking place since 1991. As of November 2011, the programmes have been running under the name *of the SASA Library Forum*. Once the Executive Council of the Presidency adopted the new name, it simultaneously approved the content of the text printed on every letter of invitation for the Forum:

“The SASA Library Forum was established so as to present to the public eye new books on science and arts written by SASA members, new SASA publications and the editions of SASA institutes. From 1991 to 2011 Nikša Stipčević, the director of the SASA Library, was the first editor-in-chief of the SASA Library Forum.

Since October 2011, corresponding member Miro Vuksanović, the director of the SASA Library, has been the Forum’s editor-in-chief.”

Since November 2012, the texts of the speeches uttered at the Forum have been collected. All participants received letters of request to hand in their speeches for publication; however, those who gave a speech without prior having prepared a written text did not answer the call. Hence this collection could not have been an integral one.

The publications presented at the Forum are listed chronologically, offering basic information (the title, author or editor, the place of publication, the publisher, and the year of publication). Beneath these, according to the Forum addressing turns, the names of participants accompanied with their academic and scientific titles are written. Afterwards, the date when the Forum was held is given. A short opening word by the Forum’s editor-in-chief follows, uttered in order to serve

as a link to the ensuing speeches, written out of admiration and respect for the publication presented, the participants and the editing task he was entrusted with. The reviews on the books presented are given with no alternations, in the original form the authors handed in. If someone has not submitted a text, their name is nevertheless mentioned among the participants.

The first part of this annual, entitled *The books presented on Tuesdays at the SASA*, brings a list of all programmes held in the period 1991-2011, basic information on the presentations and the name of the first editor-in-chief, academician Nikša Stipčević.

The latter part of *the SASA Library Forum* annual bares the same name, providing information on period when the Forums were held and the name of the editor. There after, the speeches on the books presented ensue.

Index provides names mentioned in the annual whereas the contents include titles of the publications presented, names of the authors, that is, editors.

By commencing this annual publication, the facts that marked the history of the SASA have been compiled, attention is drawn to the publishing activity of the Academy, scientific and non-scientific audiences are informed on creative endeavours of academicians and a sort of a testimony (though unfortunately not a complete one) about an exclusive spot where books are presented is given.

These were intentions that inspired the initiative for the first volume of *the SASA Library Forum*. The proposal to establish *the Forum* as a new Academy series received support from the Lybrary Council, Department of Language and Literature, Publishing committee and the Executive Council of the Presidency, whereas the Presidency passed the decision on April 5, 2013.

Librarians who assisted in the organization of the Forums were Ljubinka Vasić (1991-2010) and Biljana Jocić (since 2010) in cooperation with other Library and Academy employees.

April 2013

M. V

Надмени савезник и занемарено српство : британско-српски односи (1875–1941) / Драгољуб Р. Живојиновић. – Београд : Албатрос плус, 2011.

Говорили: доц. др Милош Ковић
проф. др Слободан Г. Марковић
др Чедомир Антић
дописни члан Драгољуб Р. Живојиновић

У Београду, уторак 14. фебруар 2012. у 13.00 часова.

НАДМЕНО И ЗАНЕМАРЕНО

У наслову своје пригодне речи, узео сам две речи из наслова књиге која нас је сабрала, око себе, данас. То су речи *надмено* и *занемарено* из пуног имена нове књиге професора, дописног члана САНУ Драгољуба Р. Живојиновића - *Надмени савезник и занемарено српство; Британско-српски односи (1875–1941)*. Распон је очигледан: од предвечерја српско-турског рата, који је завршен Берлинским конгресом, до прве године Другог светског рата. Унутра су, разуме се, балкански ратови, Први светски рат и нешто мирних година. Највише пута, по морању, по истини, понавља се реч рат – и као знак који су носили наши преци и као стање у којем је Велика Британија могла да суди, да утиче, мења и подешава, почевши од раздвајања две српске самосталне државе из 1878, мале Србије и још мање Црне Горе. Британска краљица Викторија са својим лордовима, на Берлинском конгресу, настојала је „свим средствима да Србију и Црну Гору лиши територијалних тековина, као и могућности да пред великим скупом изнесу своје захтеве”. Овакав навод, да није огољена чињеница, да није из поузданог, прегледног и опширно образложеног историографског Живојиновићевог штива, да је из књижевног састава, носио би обавезну напомену: *Свака сличност са савременим приликама сасвим је случајна*. Да не би дошли спорови и осуде. Да не би неко помислио како се овде отварају политичке капије.

Па да се вратим речима из наслова. Да ли су метафоричне или прецизне, претерано истакнуте или на свом месту? На та питања може се доћи до одговора окукама и директно. Ово друго је прилагодљивије за овакву прилику. Поменута је Велика Британија. И поменуте су две мале српске државе, одвојене 1878. санџачким појасом, Србија и Црна Гора. Да ли велики, моћан и утицајан мора бити истовремено и надмен, а још савезник? Не мора, разуме се, али се ономе ко није такав увек чини да јесте,

чак и када је на истој страни. А да ли такав, мали, немоћан и незаштићен мора у исти мах бити и занемарен? Не мора, наравно, али се потиснути по правилу тако осећа.

Овако су се, отприлике, у Живојиновићевој књизи, у деветнаест логично повезаних огледа, објављиваних између 1968. и 2008, у дугом распону, о дугом раздобљу, о британско-српским односима, сусреле речи надменост и занемареност, савезник и српство. Зато су и овде састављене. Као наговештај. Не као тумачење.

То ће учинити историчари који су о британско-српским односима писали, универзитетски професор Слободан Г. Марковић, др Чедомир Антић и др Милош Ковић. По природном реду.

(Уводна реч уредника)

М. В.

СЛОБОДАН Г. МАРКОВИЋ

Припала ми је велика част да кажем неколико речи о најновијој књизи проф. Драгољуба Р. Живојиновића, дописног члана САНУ, под насловом *Надмени савезник и занемарено српство. Британско-српски односи (1875–1941)*. Ово дело објавила је издавачка кућа Албатрос плус, у едицији *Дипломатске свеске*. Оно чини природну целину с претходно објављеним делом У потрази за заштитником. Студије о српско-америчким везама 1878–1920. године. На овај начин издавачка кућа Албатрос плус, њен главни и одговорни уредник Јагош Ђуретић, и уредници Јован Курбалија и Оливер Потежица, као и технички уредник књиге Ђорђије Ускоковић, пружили су српској јавности могућност систематског увида у 40 студија проф. Живојиновића из англо-српских и српско-америчких односа. У књизи пред нама налази се 19 од тих студија које су објављиване у раздобљу од 40 година, од 1970. до 2008, а хронолошки обухватају временски одсечак од Херцеговачког устанка 1875. до мартовске кризе у Југославији 1941. Са државног становишта књига се поред историје односа Велике Британије и Краљевине Србије и Југославије бави у пет чланака и историјом односа Уједињеног Краљевства и Краљевине Црне Горе.

Пре него што кажем нешто о самом делу, дозволите ми да напоменем да је аутор по много чему дао посебан допринос српској историографији, не само када је у питању изучавање англо-српских и америчко-српских односа, већ је и сам много учинио на успостављању културних и универзитетских веза Београда и универзитета у САД. Први је професор новије историје на Београдском универзитету чија су дела објављена на енглеском у САД, и то две књиге: *Америка, Италија и рођење Југославије, 1917–1919* (America, Italy and the Birth of Yugoslavia) објављена 1972, и

Сједињене Државе и политика Ватикана од 1914. до 1918. (The United States and the Vatican Policies) која је издата 1978, а имао је несвакидашњу прилику да упозна и усавршава се код водећих британских историчара друге половине двадесетог века, укључујући и знаменитог Еј Џеј Пи Тејлора (A. J. P. Taylor).

Боравио је више пута у САД у својству истраживача, затим стипендисте постдокторских студија на најреномиранијем америчком универзитету, који се и данас недвосмислено сматра за светски универзитет бр. 1, на знаменитом Харварду, а истакао се као предавач и на престижним америчким универзитетима Мериленд, Корнел и на Калифорнијском универзитету. Током шездесетих и седамдесетих година темељно је проучио грађу која се односи на српско-америчке и англо-српске односе и утр пут каснијим истраживањима у овој области. Поред тога, посебну пажњу је посветио истраживању односа Дубровачке Републике с америчким колонијама и са Сједињеним Државама на крају XVIII века.

Проф. Живојиновић је редак пример нашег историчара који је провео месеце не у једном страном архиву, већ у страним архивима најмање пет држава (САД, Велике Британије, Француске, Италије и Свете Столице). Он је проучавао у својим делима везе Србије и западног света, зависност Србије од западног света, неслагања западног света око Србије, неспоразуме Србије са западним светом и западног света са Србијом, као и повремена трагична неразумевања политике великих сила од стране српских владара и политичких елита. Тиме је тематски покренуо низ важних питања, а на многе дао и дефинитиван одговор.

Објављивањем тротомне биографије краља Петра I Ослободиоца (1988–1994), која не представља само животопис овога владара, већ и историју једне целе епохе, проф. Живојиновић је и симболички и тематски успоставио везу између предратне и послератне српске историографије. Другом и трећом књигом о Краљу Петру наставио је наратију тамо где ју је Слободан Јовановић прекинуо, а то је на преломној 1903. години. Тиме је заједно с Димитријем Ђорђевићем, Стеваном К. Павловићем и другим великим српским и српско-британским историчарима овог периода допринео да се правозиђе јаз између предратне критичке српске историографије и послератне историографије која је у комунистичкој Југославији била под надзором када је у питању изучавање XX века. Истраживањем англо-српских односа наставио је ону традицију коју су почели Чедомиљ Мијатовић, Михаило Гавриловић и Стеван К. Павловић.

Делом *Надмени савезник и занемарено српство* даје се јавности на систематски начин уобличен опус професора Живојиновића из англо-српских односа. Књига пред нама поставља крупно питање односа једне велике силе с једном малом и још једном минијатурном државом. Оно што се намеће као утисак налази се у самом наслову „надмени савезник”. Знаменити амерички сенатор Вилијам Фулбрајт рекао је 1966. „Став изнад

свих других за који сам сигуран да више није валидан је ароганција моћи, став великих народа да изједначе моћ с врлином, а највеће одговорности са универзалном мисијом. Дилеме које се овде јављају су америчке дилеме, не зато што Америка има слабости које други немају, већ зато што је Америка моћна као ниједна нација пре ње и неслагање између њене моћи и моћи других изгледа да се увећава...” Све што је рекао Фулбрајт за САД 1966. могло се рећи и за Британију око 1900. Са поносом је лејди Флора Лагард известила читаоце 1911. у *Енциклопедији Британика* да Британско царство са 12 милиона квадратних миља и 400 милиона становника покрива готово једну четвртину светског копна и укључује више од једне четвртине светског становништва. Чланци пред нама дају одговор на питање како се та самопоуздана империја, која је дубоко осећала да има светску мисију у „свету који све више постаје енглески” како је то приметио сер Чарлс Дајлк, односила према једној мрљи на карти света, на путу од Беча до Цариграда и даље ка Истоку, тј. према Србији, и према другој, готово невидљивој, тачки – Црној Гори.

Напори професора Живојиновића да пружи оно што се на енглеском назива „definitive answer”, а што није сасвим преводиво на српски, али би отприлике гласило необорив одговор, када је у питању однос великих сила и Србије током Првог светског рата, сажети су у уводу његовој књизи *Невољни ратници*, коју је издао Завод за уџбенике. Говорећи о великим српским савезницама из Великог рата – Великој Британији, Француској и Русији – аутор примећује: „Најзад шта рећи о чланицама Антанте, неочекиваним савезницима Србије.” Када је реч о Британији она се, по аутору, на Балкану нашла невољно „под притиском Француске, из страха за прилике у њој, стабилност владе и очување ратног савезништва. Заједништво у рату било је једини начин да се он заврши победом”. Друга сила – Русија, била је спремна да војно помогне Србији, али не и у стању да ту намеру оствари. „Учешће њених оружаних снага на балканском ратишту било је скоро симболично. Русија је била раздирана жељом да игра улогу велике силе, да утиче на балканска збивања и оствари своје давнашње снове – контролу над црноморским мореузима и учвршћивање у Цариграду. Такви циљеви и жеље претворили су се у пуне снове”. Коначно, једини непоколебљиви савезник Србије, Француска, нашла је снаге да подржи Србију иако су се борбе водиле надомак француске престонице Париза. „Њени привредни и финансијски интереси на Блиском Истоку и Балкану били су од раније познати. Успех у рату потврдио би старе интересе и, истовремено, проширио их политичким”. (Д. Р. Живојиновић, *Невољни ратници. Велике силе и Солунски фронт 1914–1918*, Завод за уџбенике, Београд 2008, стр. XVI).

Србија се, дакле, нашла удружена с три савезнице од којих је једну занимала сопствена империја, другу снови о Цариграду, формулисани још крајем XVIII века, а трећу поратна превласт на Балкану и у централној

Европи. Једино је трећа, Француска, у својим циљевима на Балкану успела, али само у кратком раздобљу од неких петнаестак година док се није срушио пост-версајски систем.

Британски односи са Србијом, како их је приказао проф. Живојиновић у овој књизи, дати су преко три омеђена хронолошка одсека:

1. Источну кризу
2. Период од јулске кризе до Рапалског уговора
3. Мартовску кризу 1941.

На Берлинском конгресу Британија стаје на страну очувања Османског царства где год је то могуће. Да би задобила Аустро-Угарску, Британија је морала да прихвати аустро-угарску окупацију Босне и Херцеговине. Не би ли себе представила као заштитницу Османског царства, заузврат је штитила, где год је могла, османски интегритет на рачун Срба и Бугара. Зато професор Живојиновић у раду „Велика Британија и Србија на Берлинском конгресу 1878” закључује: „Британска политика према Србији у предвечерје и током одржавања Берлинског конгреса, вођена жељом да задовољи и заштити своје савезнике, Аустро-Угарско и Турско царство, показује непријатељско лице. Она тежи да онемогући будућу делатност Србије, њену подршку националослободилачким покретима и уједињење Јужних Словена у једну државу.” Аутор сматра да је таква британска политика отворила „пут Аустро-Угарској у Босну и Херцеговину и Новопазарски санџак и омогућила ширење утицаја у Србији. Британски државници наменили су Аустро-Угарској одређену улогу – да пажљиво прати деловање Србије и Црне Горе, да их извуче испод руског утицаја, да их привуче себи и да, на тај начин, онемогући њихов национално-политички рад.” У стилу великог захвата свога учитеља Еј Џеј Пи Тејлора, проф. Живојиновић примећује: „На тај начин, Велика Британија је била уплетена, много више него што се обично мисли, у сплет, по Европу и Балкан, судбоносних збивања. Иако ненаметљиво, Велика Британија је својом политиком на Конгресу допринела да се створе предуслови који ће довести до избијања јулске кризе 1914. године.”

Други хронолошки одсек (период од јулске кризе до рапалског уговора) подробније је обрађен у књизи *Невољни ратници*, али и у неколико студија у овој књизи, као и предговору делу *Надмени савезник*. Проф. Живојиновић примећује да је Британија нерадо ушла у рат на Балкану. За њу је главно ратиште било Западни фронт. Дарданелска експедиција догодила се под принудом. „Нашавши се на Балкану, британски официри нису били вољни да сарађују са својим савезницима на фронтима. Тражили су заклон на мање истуреним положајима. Сарадња са српском војском није им била по вољи, о њој су говорили као о недисциплинованој гомили.” С друге стране, у студији „Велика Србија или Југославија? Велика Британија и југословенско уједињење 1914–1918. године”, аутор закључује да је Британија подржала идеју Велике Србије која би у првој фази подршке укључила Босну и

Херцеговину, делове јужне јадранске обале, део Баната, Срем, Бачку и Славонију. Касније су Британци то смањили на Босну и Херцеговину, али уз додатак Црне Горе, и такав програм су Британци заступали све до лета 1918. „Таква политика није се сматрала у нескладу са жељом да се осигура Аустро-Угарска”. Разумно је овде поново поставити питање да ли су Британци имали реалније и дугорочно одрживије планове за Србију од српске Народне скупштине у Нишу?

Конечно, у студији о кнезу Павлу Карађорђевићу између Лондона и Берлина аутор говори о једином англофилу међу српским владарима и примећује: „У критичном тренутку традиционални савезници Србије (Британија и САД) пустили су је низ воду, изневерили свог саборца.” Следећи у стилу Најала Фергусона фиктивну историју, аутор с правом поставља питање, које се намерно избегава у српској истриографији, о томе шта би било да су официри остали у касарнама 27. марта и пружа доста уверљиву алтернативу: „Могући су различити одговори на то хипотетичко питање. Међу њима су и следећи: не би било *coup d' état* од 27. марта 1941. године, немачког напада и капитулације Југославије. Даље не би било окупације и поделе земље, стварања Независне Државе Хрватске и геноцида над Србима, и другим народима у Југославији. Такође, не би било, барем у почетку, грађанског рата између две супротстављене фракције, ројалиста и комуниста; судбина монархије у Југославији могла је такође бити другачија. С обзиром на Хитлерову одлуку да изврши инвазију на СССР у пролеће 1941. године, мир и стабилност у Краљевини Југославији били су, по његовом мишљењу, *conditio sine qua non* њеног успеха. Разумно је претпоставити да би Хитлер, после пораза у СССР-у и америчког искрцавања у Јужној Европи, окупирао Југославију. Али до тада, ефекти окупације и распарчавања земље били би много мање болни и далекосежни. Остало је добро познато.”

Све студије у овој књизи производ су подробног увида у архивску грађу, мемоаре и веома опсежну библиографију радова, претежно на енглеском језику и зато закључци представљају важна нова тумачења која ће бити темељ за даља истраживања и разумевање англо-српских односа, од Херцеговачког устанка надаље. Увид и мајсторија приказа састоје се у великом познавању спољне политике европских сила и Британије у предметном периоду, а то познавање води посебним димензијама разумевања динамике односа Велике Британије и балканских држава.

Истраживање културне историје и јавног мњења Енглеске дало би, свакако, нешто другачију слику, што је наговештено и у самим студијама проф. Живојиновића. Тако је, у овом тренутку, дошло до неке врсте двојства у српској историографији. Они који су истраживали Гледстона дошли су до донекле различитих закључака од оних који су проучавали Дизраелија. Они који су истраживали британско јавно мњење или улогу шкотских медицинских сестара и медицинских мисија, добили су другачији утисак

о динамици англо-српских односа од оних који су изучавали политичке и војне односе Србије и Британије током Великог рата. У студијама професора Живојиновића назире се већ синтетички поглед на ове односе, што је посебно важно ако се зна да донедавно Србија није имала чак ни историју своје дипломатије, а још увек нема целокупну синтезу историје дипломатије из пера историчара.

Читалац ће се суочити с две велике дилеме, изучавајући књигу проф. Живојиновића:

I. Да ли су англофилске, русофилске, германофилске или франкофилске вертикале биле промашене политичке и културне политике? У конкретном случају, који пред читаоце поставља књига проф. Живојиновића: да ли су Доситеј Обрадовић, Владимир Јовановић, Чедомил Мијатовић, Павле Поповић, Слободан Јовановић, Николај Велимировић и кнез Павле Карађорђевић, а од њих седморице четворица су били чланови, двојица и председници Српске краљевске академије у чијим се здању налазимо, начинили грешку када су преносили британску културу Србима као највећи домет светске цивилизације. Још репрезентативнији је списак српских франкофила или српских русофила, па и германофила. Одговор професора Живојиновића не иде у правцу одбацивања културних политика.

Он није оспорио овакве тежње, већ их је довео у историјски контекст времена. У овом делу нема горчине и опорости. Оно, као ни књига *Невољни ратници*, није позив на одбацивање историјских опредељења, већ на удубљивање и разумевање сложености политике великих сила, у којој мале државе представљају само једног пиона на шаховској табли. С некаквом, усуђујем се рећи, британском мирноћом која лакше води до поузданости, проф. Живојиновић преиспитује ранија историјска тумачења, и иронију богиње Тихе, којом се она поиграва с малим народима, смешта на историјску позорницу великих интереса, међузависности великих сила и превасходне неспојивости потреба малих актера с плановима крупних играча.

II. Друго велико питање је да ли је Србија смела да улази у велике окршаје, неспремна војно и економски, с непоузданом подршком великих сила и без довољно знања о томе шта се дешава у великим центрима моћи. Овде датуми као што су јули 1914, 27. март 1941, или 1999, нужно избијају у први план.

И једно и друго питање још дуго ће бити предмет многих тумачења. Оно што је већ сада извесно јесте да су студије пред нама издржале пробу времена и да ће оне када су у питању англо-српски односи остати основа за свако даље истраживање у овој области, основа која је утолико важнија јер је дело најбоље српске и београдске школе позитивистичке историографије. Оне која је насилно прекинута 1945, стидљиво обновљена педесетих година, а тако зналачки и успешно настављена на Београдском универзитету књигама, студијама, чланцима и предавањима професора Драгољуба Р. Живојиновића.

